

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Úton az aktív állampolgári lét felé
A középiskolás diákok iskolai közösségi
szolgálattal kapcsolatos attitűdjeinek
vizsgálata

Markos Valéria

Témavezető: Dr. habil Fényes Zsuzsanna Hajnalka

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2019

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az oktatáskutatás nemzetközi szakirodalmában több évtized óta központi kérdés, hogy az oktatási rendszer hogyan képes hozzájárulni a fiatalok társadalmi részvételének növeléséhez, aktívabb állampolgári szerepvállalásuk és társadalmi szolidaritásuk erősítéséhez. Az ezredfordulót követően magyarországi és nemzetközi vizsgálati eredmények (European Social Survey, International Social Survey Program, World Values Survey, The European Quality of Life Survey, Eurobarométer, TÁRKI) hívták fel a figyelmet arra, hogy hatékony eszköz a társadalmi felelősségvállalás fontosságának minél fiatalabb korban történő tudatosítása. A nemzetközi szakirodalomban a „service-learning” és a „community-service” fogalma közelíti meg a közösségi szolgálat magyarországi koncepciójának tartalmát. Furco szerint míg a service-learning inkább a tanulásra, addig a community-service inkább a szolgáltatás nyújtásra helyezi a hangsúlyt, azonban mindkettő a tapasztalati tanulás révén segíti a társadalmi-

állampolgári felelősség kialakulását. A 20. század elején az Amerikai Egyesült Államokban megjelentek a „service-learning” jellegű programok, melyet azután több európai országban (Franciaország, Hollandia, Németország) is bevezettek. A nemzetközi tapasztalatok azt bizonyították, hogy az oktatási rendszer képes biztosítani azt a formális keretet, amelyen belül végbemehet a tanulók állampolgári nevelése. A nemzetközi kutatások leggyakrabban a „service-learning” önkéntességre, civil magatartásra (Kirlin, Parker et al.) és tanulmányi eredményességre (Astin & Sax, Hesser, Eyler, Giles & Braxton) gyakorolt hatását vizsgálják. Lényeges kutatási irány a program képességfejlesztő hatásának elemzése (Amerson, Sautú, Battistoni) és a kapcsolati tőke növelő hatásának feltárása is (Campbell, Dufour, Kahne et al., Pucino & Penniston, Keller-Dupree et al.).

Magyarországon 2011-ben vezették be az iskolai közösségi szolgálatot, melynek keretében a diákoknak közösségi szolgálatot kell teljesíteniük bármely állami, önkormányzati, civil vagy nonprofit szervezetnél, mellyel

az adott középiskola együttműködési megállapodásban áll. 2016. január 1-jét követően az érettségi bizonyítvány kiadásának feltétele a diákok ötven óra közösségi szolgálat teljesítésének igazolása, azaz az érettségi vizsga már nemcsak a tantárgyi tudást méri, hanem célja az is, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a felelős állampolgári magatartás, szociális képességek és a társadalmi érzékenység megléte éppen úgy szükséges ahhoz, hogy valaki érett legyen - azaz lezárhassa középiskolai tanulmányait -, mint a tantárgyi tudás.

Az iskolai közösségi szolgálat neveléstudományi aspektusból vizsgálva egy újfajta pedagógiai módszer, így módszertani szempontból is fontos foglalkoznunk vele. A hazai közösségi szolgálat ellentétben az amerikai „service-learning”-gel, a program nem a tananyag része, hanem kiegészíti azt. Olyan ismereteket, tudást sajátíthat el a fiatal a szolgálat alatt, melyre az iskola falain belül nem nyílik lehetőség, és a diákok a pedagógusok segítségével tervszerűen feldolgozzák a szolgálat során szerzett tapasztalataikat.

Az iskolai közösségi szolgálatot a disszertációmban egyértelműen egy új pedagógiai eljárásnak tekintjük. Oktatáskutatói feladat annak vizsgálata, hogy milyen feltételekkel jelenthet egy tanulói csoport számára pozitív élményt, tapasztalatot a szolgálat, és vajon érzékelnek-e képességfejlődést a tanulók a program végeztével, továbbá milyen szocio-kulturális, környezeti és egyéni tényezők befolyásolják a közösségi szolgálat eredményességét.

Mivel hazánkban a 2012-es tanévben került bevezetésre a közösségi szolgálat, jelenleg az első tapasztalatokat és attitűdöket tudjuk vizsgálni, és eredményeinkre támaszkodva hipotetikus megállapításokat tudunk bemutatni azzal kapcsolatban, hogy milyen egyéni és társadalmi hatása van a szolgálatnak. Kutatásunk újszerűségét az adja, hogy az eddigi kutatások nem elsősorban nevelésszociológiai szempontú megközelítésre törekedtek; nem vizsgálták, hogy milyen szocio-kulturális, környezeti és egyéni tényezők befolyásolják a közösségi szolgálat iránti attitűdöket, a szolgálat céljainak megvalósulását és a

tapasztalati tanulás, illetve a képességfejlődés bekövetkezését. Valamint azt sem vizsgálják, hogy van-e a szolgáltatnak társadalmi háttér kiegyenlítő hatása.

Értekezésünkben az iskolai közösségi szolgálat és a kitűzött szolgálati célok relevanciáját a hazai- és nemzetközi szakirodalomba ágyazva mutattuk be. A vizsgált fogalmak (tapasztalati tanulás, képességfejlődés, társadalmi részvétel, pályaszocializáció, szocio-demográfiai háttér) dimenziói mentén tagoltuk mind az elméleti részt, mind az empirikus elemzést.

Disszertációnk első elméleti fejezetében az iskolai közösségi szolgálat hazai kialakulásának története mellett bemutattuk az első kutatási tapasztalatokat is. Második fejezetünkben az iskolai közösségi szolgálat módszerét neveléseméleti szempontból értelmeztük. A nemzetközi tanulási modellek alapján (Kolb & Fry, Dewey, Mooney & Edward, Furco, Mezirow) megalkottuk a hazai program fogalmi interpretációját, melynek értelmében a közösségi szolgálatra a tapasztalati és közösségi alapú tanulás egy alrendszerként tekintettünk, melyen belül aktív tanulás, community-service, affektív és

transzformatív tanulás mehet végbe. A szakirodalom szerint ezek a tanulási formák hozzájárulhatnak a tanulók képességfejlődéséhez is, és elsősorban az interkulturális, szociális és állampolgári kompetenciákat fejlesztik. Harmadik fejezetünkben az iskolai közösségi szolgálatot oktatáspolitikai kontextusba helyeztük, ahol a civil szervezetek és az iskola viszonyrendszerét tártuk fel, valamint megvizsgáltuk azt, hogy az egyes oktatási rendszerek (kontinentális és atlanti) hogyan képesek elősegíteni a fiatalkori civil aktivitást és az önkéntességet. Konklúzióink, hogy az állampolgári aktivitás elősegítése a civil szféra és az oktatás összekapcsolásával érhető el a legsikeresebben.

Disszertációnk negyedik fejezetében az iskolai közösségi szolgálat általunk vizsgált céljainak elméleti keretét mutattuk be. Az iskolai közösségi szolgálat egyik célja a társadalmi részvétel növelése, amit három mutatóval mértünk: a civil magatartással, önkéntességi hajlandósággal és a szociális érzékenységgel. A szakirodalom szerint (Martínez et al., Eckstein et al., Astin & Sax, Burnst, Cicognani et al.) a program

segítheti a civil - és politikai részvételt, elköteleződést, valamint a későbbi önkéntesség valószínűségét is.

A szociális érzékenység kapcsán az irodalom arra világít rá (Molnar, Kasik et al., Cooper et al., Lundy, Morgan & Steb, Bringle et al.), hogy az érzelmi tapasztalatoknak köszönhetően az altruizmus, az empátia és a tolerancia a szolgálat során növekszik. A szolgálat hozzájárul a társadalmi sokféleség megismeréséhez, elfogadásához, a kialakult előítéletek és sztereotípiák csökkentéséhez, továbbá a társadalmi felelősségvállaláshoz.

A közösségi szolgálat másik fő célja a pályaszocializáció. Ezen belül vizsgáltuk a pályaaorientáció és a kapcsolatháló növelésének megvalósulását. Kiemeltük a munkahelyi beágyazódás és a kapcsolati tőke fontosságát, melynek esetén Bourdieu és Coleman tőkeelméletét vetítettük a közösségi szolgálat kimeneti outputjára, ugyanakkor Granovetter koncepciója alapján vizsgáltuk az erős és gyenge kötések kialakulását a szolgálat során. A szakirodalom szerint (Campbell, Dufour, Kahne et al., Pucino & Penniston) a szolgálatnak

mind az erős, mind a gyenge kötések kialakításában és fenntartásában kiemelt szerepe van, továbbá segíti a munkahelyi beágyazódást is.

A kapcsolati tőke növekedésén túl a közösségi szolgálat fontos célja a pályaorientáció is (Mayhew, Feen, Calligan & Matthews, Brown et al., Knight et al., Lautar & Miller, Chen, et al., Bassi, Sanderson, Oakes et al.). A jövőbeni szakterülettel megegyező szolgálati hely kiválasztása segítheti a diákok pályaorientációját.

A hazai és nemzetközi szakirodalom alapján értekezésünkben az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. hipotézis: Feltételezzük, hogy a tapasztalati tanulás során bekövetkezett képességek fejlődésének tanulói percepciói pozitív összefüggésben állnak az iskolai közösségi szolgálat iránti pozitívabb attitűdökkel.

A vizsgált tanulási elméletek értelmében az iskolai közösségi szolgálat a tapasztalati tanulás (Dewey, Kolb & Fry) és a közösségi alapú tanulás (Mooney & Edward) egy formája, mely során aktív tanulás (Prince), transzformatív tanulás (Mezirow), affektív tanulás

(Kiely), valamint a szolgálati jelleg – community-service – (Furco) egyaránt jelen van. Ezen tanulási formák hozzájárulnak a diákok képességfejlődéséhez (Hesser, Eyler, Giles & Braxton; Astin, Sax; Mabry). Ennek alapján feltételezzük, hogy a tanulók tudják hasznosítani a szolgálat során tanultakat az iskolában, és az iskolában tanultakat a szolgálat alatt. Feltételezzük emellett, hogy a tapasztalati tanulás során, mindhárom területen képességfejlődést érzékelnek a diákok, azaz az interkulturális, a szociális és az állampolgári képességek területén (Fényes et al.), illetve a képességfejlődés percepciója pozitív összefüggésben áll a szolgálat iránti pozitívabb attitűdökkel.

2. hipotézis: Feltételezzük, hogy az iskolai közösségi szolgálatban való részvétellel és a szolgálat iránti pozitív attitűdök esetén a társadalmi részvételben (önkéntesség és jövőbeli önkéntességi tervek, civil aktivitás, szociális érzékenység) és a pályaszocializációban (pályaorientáció segítése és munkahelyi beágyazódás növelése a szerzett kapcsolati tőke bővítése által) pozitív változások következnek be.

Ezt a hipotézist a diákok társadalmi részvételében bekövetkező változásokkal (9.-12. évfolyamra), illetve a 12. évfolyamosok szolgálat iránti attitűdje és társadalmi részvétele, valamint pályaaorientációja közti összefüggéssel teszteljük. A hipotézis ellenőrzése során többváltozós elemzésekkel kiszűrjük az egyéb háttérváltozók hatását is.

A társadalmi részvételt és a pályaszocializációt a következő mutatókkal vizsgáljuk:

- A civil aktivitást Ekman és Amna tipológiája alapján a látens politikai részvétellel mérjük, mely a politikai- és társadalmi kérdések iránt érdeklődő magatartásmód, és a szervezetekben való tagság által jellemezhető.

- A jövőbeli önkéntességi tervek és a szociális érzékenység mérése során támaszkodunk Astin és Sax eredményeire, miszerint a közösségi szolgálat hatására a diákok elkötelezettebbé válnak a másokon való segítség és az önkéntesség iránt, valamint nő a későbbi önkéntességük is. Kutatásunkban a szociális érzékenységet az adományozási hajlandósággal és a

célcsoport iránti elköteleződéssel mértük. Továbbá feltételeztük, hogy az önkéntesség motivációja az altruizmus irányába mozdulhat el. Emellett Kasik és munkatársai kutatási eredményei szerint a segíteni akaró, altruisztikus, empatikus és erkölcsös magatartás kialakulása elsősorban élmények és tapasztalatok során történik. Az iskolai közösségi szolgálat során olyan érzelmi, kognitív és konatív élményeken keresztül történő tanulás és szociális érzékenyítés megy végbe, mely hatására az egyén proszociális viselkedést sajátít el.

- A pályaszocializáció része a kapcsolati háló bővítése a szolgálat által, mely segíthet a későbbi munkahelyi elhelyezkedésben. A munkahelyi beágyazódás növekedését Granovetter nyomán a gyenge kötések kialakulásával mértük, azaz hogy mennyire sikerült a fogadószervezetek alkalmazottaival jó kapcsolatot kialakítani.

- Az iskolai közösségi szolgálat segíti a pályaaorientációt is (Astin & Sax), mely szintén a pályaszocializáció része. Ezt azzal mértük, hogy a

fiatalok a közösségi szolgálatot mennyiben tudták összeilleszteni a szakképzési területükkel.

3. hipotézis: Feltételezzük, hogy az iskolai közösségi szolgálat – az általunk vizsgált céljai mentén – hozzájárul a kialakult demográfiai és társadalmi státuskülönbségek csökkentéséhez, azaz az iskolai közösségi szolgálatnak társadalmi különbségeket kiegyenlítő hatása van.

Feltételezzük, hogy a jelentősebb gazdasági, kulturális tőkével rendelkező és jobb tanulmányi eredményességgel rendelkező diákok nem számolnak be pozitívabb tapasztalatokról a szolgálattal kapcsolatban, mint a rosszabb gazdasági, kulturális háttérű társaik, illetve az ő körükben nem éri el sikeresebben a közösségi szolgálat a céljait. A közösségi szolgálatnak tehát a társadalmi különbségeket kiegyenlítő hatása nemcsak abban jelentkezik, hogy a társadalmi háttér hatása gyengül a negyedik évre a szolgálat céljainak megvalósulására, hanem hogy a társadalmi háttér nem befolyásolja a szolgálat iránti attitűdöket.

Az alkalmazott módszerek bemutatása

Hazai viszonylatban a program bevezetését kísérő felmérések (Bodó, Bilik, Domján, Velkey, Karlowits-Juhász) után további tudományos kutatások igénye fogalmazódott meg a tanulókra gyakorolt hatások vizsgálatára. Kutatásunk újszerűsége, hogy nagymintás kvantitatív elemzéssel, két- valamint többváltozós statisztikai módszerekkel, és számos társadalmi háttérváltozó bevonásával vizsgáljuk az iskolai közösségi szolgálat céljainak megvalósulását. Kutatási módszerünk a valószínűségi mintavétel logikája szerinti kvantitatív kutatás, az idődimenzió tekintetében pedig egyrészt longitudinális, másrészt keresztmetszeti vizsgálatot végeztünk. Kutatási témánk indokolta a kvantitatív vizsgálatot, hiszen célunk a középiskolás diákok attitűdbeli változásainak feltárása, mely standardizált kérdőív segítségével jól mérhető és számszerűsíthető. Magyarországon nagymintás longitudinális vizsgálat nem készült az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban, azonban a nemzetközi szakirodalom alátámasztja azt,

hogy legmegbízhatóbban longitudinális vizsgálattal mérhetők az iskolai közösségi szolgálat során bekövetkezett attitűdváltozások (Astin et al.).

Vizsgálatunk két hullámból állt. Az első hullámban egy kelet-magyarországi megyeszékhely 2015/16-os tanévben 9. (N=320) és 2018/19-es tanévben már 12. évfolyamra (N=265) járó tanulói képezték a populációt. Mintánk kiválasztásához segítséget nyújtott az Oktatási Hivatal Köznevelés Információs Rendszerének (KIR) adatbázisa, melyből leválogattuk a város összes érettségit nyújtó intézményét a 2015/16-os tanévben. A mintába 12 középiskola került, melyek különböztek az intézmény típusa és fenntartója szerint. Iskolánként egy, a legnagyobb létszámú osztályban töltöttük ki kérdőívünket. Longitudinális vizsgálatunk kvázi panelvizsgálat, hiszen a diákok beazonosítása a 2015/16-os tanévben nem történt meg, azaz személy szerint nem tudtuk nyomon követni az attitűdváltozást. Leszögezzük, hogy kutatásunknak a személyes attitűdváltozás longitudinális vizsgálata nem célja, hiszen az elsősorban a pszichológiai folyamatok feltárására lenne alkalmas,

míg a jelen dolgozat neveléstudományi és szociológiai vizsgálati célokat állított fel. Elsősorban a csoportszinten bekövetkezett attitűdváltozásokat magyarázó tényezőket vizsgáltuk.

A második hullámban három kelet-magyarországi megye 12. évfolyamos középiskolás diákjai körében végeztünk kérdőíves felmérést. A többlépcsős, rétegzett csoportos mintavételi eljárás során a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján olyan megyéket választottunk ki, ahol magas (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), ahol közepes (Hajdú-Bihar megye) és ahol alacsony (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) az önkéntesség aránya (KSH 2016). Második lépcsőben az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének adatbázisából válogattuk ki a mintába kerülő iskolákat, ahol az OM azonosító alapján rendeztük sorba megyénként az oktatási intézményeket. Az iskolák kiválasztása a megyékben található iskolákból valószínűségi alapon, szisztematikus mintavétellel történt (minden n. iskola került be a mintába megyénként létszámarányosan). Harmadik lépcsőben került sor az

osztályok kiválasztására, ahol az intézményben tanuló legnagyobb létszámú végzős osztályra esett a választás. Az osztályokat teljes körűen kérdeztük le, és összesen 637 diák töltötte ki a papíralapú kérdőívünket. A tanulók kérdezőbiztos jelenlétében önállóan töltötték ki a kérdőívet.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Első hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a tapasztalati tanulás során bekövetkezett képességek fejlődésének tanulói percepciói pozitív összefüggésben állnak az iskolai közösségi szolgálat iránti pozitívabb attitűdökkel.

Kimutattuk, hogy a tanulók a szolgálat elvégzését követően képességfejlődésről számoltak be. A képességfejlődés mérhető pszichológiai tesztekkel és a tanulók önbevallása alapján is. Jelen esetben a másodikat választottuk, hiszen kutatásunkban elsősorban a csoportszinten bekövetkezett attitűdváltozást akartuk vizsgálni. Az önbevallás alapján mért képességfejlődés

kapcsán a munkaerőpiaci és az interkulturális képességek rendeződtek külön dimenziókba (faktorokba).

Többváltozós statisztikai elemzésünk szerint a munkaerőpiaci képességek fejlődéséről a magasabb kulturális tőkét birtokló és a szolgálat iránt pozitívabb attitűdökkel rendelkezők, míg az interkulturális képességfejlődésről a magas és közepes önkéntességi rátájú megyékben élők, a szakgimnáziumba járók és a szolgálat iránt pozitívabb attitűdökkel rendelkezők számoltak be. Mindkét esetben megállapítható, hogy a szolgálat iránti pozitív attitűdök növelik annak esélyét, hogy fejlődjenek ezek a képességek a közösségi szolgálat alatt.

További eredményeink szerint a szolgálat során tapasztalati tanulás is végbement. Ha összevetjük a tapasztalati tanulás általunk mért két indikátora kapcsán - az osztálytermi tudást hasznosította a szolgálat idején, és a szolgálat során szerzett tapasztalatokat kamatoztatta a tanulmányai alatt - kapott eredményeket a képességfejlődéssel, az látható, hogy azoknál a tanulóknál ment végbe a tapasztalati tanulás és fejlődtek

leginkább a képességeik, akik pozitívabb attitűdöket kapcsolnak a szolgálathoz.

Második hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy az iskolai közösségi szolgálatban való részvétellel és a szolgálat iránti pozitív attitűdök esetén a társadalmi részvételben (önkéntesség és jövőbeli önkéntességi tervek, civil aktivitás, szociális érzékenység) és a pályaszocializációban (pályaorientáció segítése és munkahelyi beágyazódás növelése a szerzett kapcsolati tőke bővítése által) pozitív változások következnek be.

A társadalmi részvétel longitudinális vizsgálata szerint a civil aktivitáson belül a tanulók szavazási hajlandósága, és az, hogy beszélgetnek a politikáról, jelentős mértékben növekedett az évek során. A jövőbeli önkéntességi tervek, mint a társadalmi részvétel második indikátora, azt mutatják, hogy a tanulók több mint negyede végzett önkéntes munkát a közösségi szolgálaton kívül, azonban ennél kevesebben terveznek önkéntes tevékenységet folytatni a jövőben. Bár azt nem tudtuk igazolni, hogy a közösségi szolgálat hatására nőtt volna a hajlandóság az önkéntesség iránt, azt azonban

láthattuk, hogy a szolgálat, a kötelezősége ellenére nem vette el a tanulók kedvét az önkéntességtől. Emellett a motiváció tekintetében hipotézisünk beigazolódni látszott, miszerint az önkéntesség motivációja az altruizmus irányába mozdult el. A társadalmi részvétel harmadik indikátora, a szociális érzékenység kapcsán azt láthattuk, hogy a tanulók körében a közösségi szolgálat elvégzését követően nőtt a tanácsadási hajlandóság idegen személyek számára, továbbá az egyes szervezetekben való segítő részvétel, míg a másokon való gondoskodás csökkent.

Összességében tehát azt láthatjuk, a társadalmi részvétel a vizsgált mutatók alapján, valamelyest nőtt, az önkéntesség esetén azonban csökkenés mutatható ki. Azonban longitudinális kutatásunk korlátja volt az, hogy a program hatását az attitűdök önbevallás alapján történő változásával mértük, és az életkor változásával járó egyéb tényezők hatását nem tudtuk kiszűrni.

Fontos eredmény az is, hogy a keresztmetszeti vizsgálat során végzett regressziós elemzések szerint a szolgálat iránti pozitív attitűd esetén a társadalmi

részvételben (civil aktivitás, önkéntesség, szociális érzékenység) és a pályaszocializáció (pályaorientáció, munkahelyi beágyazódás) mentén pozitív elmozdulás tapasztalható, még a többi fontos társadalmi háttérváltozó befolyásoló hatásának kiszűrése után is. Úgy véljük, a közösségi szolgálat kulcsa a pozitív attitűdök kialakításában ragadható meg, hiszen annak fennállása jelentősen hozzájárul a szolgálat céljainak megvalósulásához.

Harmadik hipotézisünkben azt feltételeztük, *hogy az iskolai közösségi szolgálat – az általunk vizsgált céljai mentén – hozzájárul a kialakult demográfiai és társadalmi státuszkülönbségek csökkentéséhez, azaz iskolai közösségi szolgálatnak társadalmi különbségeket kiegyenlítő hatása van.*

A keresztmetszeti vizsgálat esetén a logisztikus regressziós eredmények azt mutatták, hogy a közösségi szolgálat iránti pozitív attitűd kialakulására nem hat a társadalmi háttér, azaz a hátrányosabb helyzetű tanulók körében is sikerülhet pozitív attitűdöket kialakítani a

szolgálat iránt, eszerint tehát a szolgálatnak egyfajta társadalmi kiegyenlítő szerepe van.

A longitudinális elemzés eredményei szerint 9-ről 12. évfolyamra a kulturális tőke kevésbé befolyásolta a civil aktivitást, azaz azok a diákok is aktívabb állampolgárokká válhattak a közösségi szolgálat hatására, akik alacsonyabb kulturális tőkével rendelkeztek. Fontos eredményünk tehát, hogy a közösség szolgálat hozzájárulhat a kulturális tőke által keletkezett különbségek csökkentéséhez.

Kutatásunkban – a hipotéziseink ellenőrzés mellett - regressziós módszerrel vizsgáltuk azt is, hogy milyen a társadalmi és demográfiai háttértényezők hatása a szolgálat céljaira. A keresztmetszeti vizsgálat alátámasztotta a szerzett kulturális tőke pozitív hatását, és azt, hogy a fiúk körében jellemzőbb a civil aktivitás. Ugyanakkor azt is kimutattuk, hogy a magasabb iskolai végzettségű édesanyák gyerekei és a szolgálat iránt pozitívabb attitűddel rendelkezők aktívabb civil magatartásról adtak számot.

Az önkéntesség iránti attitűdök kapcsán azt láthattuk, hogy a magasabb saját kulturális tőke, a vallásosság – longitudinális esetén a kisközösségi tagság, keresztmetszeti esetén a közösségi vallásosság –, valamint a pozitívabb attitűdök növelik az önkéntesség iránti hajlandóságot. A vallásosság és az önkéntesség pozitív kapcsolata a szakirodalomban már bizonyított. Az új eredményünk pedig az, hogy a közösségi szolgálat még tovább erősíti a vallásosok körében a másokon való segítség fontosságát.

A szociális érzékenység kapcsán a longitudinális eredményeink az mutatták, hogy a lányok szociális érzékenysége 9. évfolyamról 12. évfolyamra nőtt, ugyanakkor a kulturális tőke mindkét adatfelvételnél erősen hatott. A longitudinális vizsgálat azt is mutatta, hogy 12. évfolyamra a falusiak körében is megnőtt a szociális érzékenység. Mindkét évfolyamnál látható, hogy a vallási kisközösségi tagság és a saját kulturális tőke pozitívan hat a szociális érzékenységre. A keresztmetszeti vizsgálat eredményei szintén megerősítették a fenti eredményeket, azt, hogy a

kulturális tőke szerepe kiemelten fontos a közösségi szolgálat szociális érzékenységet elérő céljának beteljesülése kapcsán, ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy a jobb objektív alapon megítélt anyagi helyzetű és vallásgyakorló tanulóknak, valamint a szolgálat iránt pozitívabb attitűdökkel rendelkezőknek nagyobb a szociális érzékenységük.

A kapcsolati tőke tekintetében az eredményeink azt mutatták, hogy a tanulók elsősorban a saját kapcsolati hálójukra támaszkodtak az intézményválasztás kapcsán (erős kötések), ezt követi a barátok, a szülők és az iskola kapcsolatrendszere. Egyes háttérváltozók mentén (nem, iskolatípus, fenntartótípus, megye, szülők iskolázottsága, kulturális tőke, anyagi helyzet, imádkozás gyakorisága) különbségek rajzolódnak ki annak tekintetében, hogy kinek a tanácsára választott fogadóintézményt a tanuló. A fogadószervezet alkalmazottai körébe kiépített kapcsolatok szempontjából az látható, hogy a fiatalok alapvetően pozitívan tekintenek vissza a szolgálat során kiépített kapcsolatokra, azonban csak a tanulók negyede látta úgy, hogy ezek a kapcsolatok a későbbi munkájuk

során is kamatoztathatóak lesznek. A pozitívabb hozzáállású fiatalok közül kiemelkedtek a magas önkéntességi rátájú megyében élők, a falusiak és a pozitív attitűddel rendelkező fiatalok, akik esetében az egyes háttérváltozók kiszűrését követően is megmaradt az előnyük a többi tanulóhoz képest. Ők tehát azok, akik a keresztmetszeti vizsgálat szerint leginkább tudtak pozitív kapcsolatokat kiépíteni közösségi szolgálat során az intézmények alkalmazottaival.

A pályaorientáció kapcsán a keresztmetszeti vizsgálatunk eredményei szerint a magas önkéntességi rátával rendelkező megyében élők, a szakgimnazisták, a magasabb iskolai végzettségű édesanyák gyermekei, a magasabb kulturális tőkével rendelkező tanulók, a rosszabb tanulmányi átlagúak és a szolgálat iránt pozitívabb attitűdökkel rendelkezőknek segítette a szolgálat a pályaorientációját. Az is látható, hogy a szakgimnazisták többsége törekszik arra, hogy olyan területen végezze a szolgálatot, ami tudományterületével megfelelő (egészségtudományi, államtudományi, bölcsészettudományi, gazdaságtudományi és művészeti

területen tanulók). Bizonyos esetekben azt is láttuk, amennyiben a tudományterület nem illeszkedik a választott területhez, a nemi jellegből eredeztethető érdeklődési területtel megegyező területet választottak a fiatalok (pl.: a rendvédelmi területet választók körében magas az informatika tagozatos tanulók aránya). Ott, ahol sikerült a szakterületet a közösségi szolgálati területtel összekapcsolni (rendvédelmi szak), láthattuk, hogy inkább pozitívan befolyásolta a szolgálat a tanulmányi eredményességet.

Értekezésünk összegzéseként megállapíthatjuk, hogy az iskolai közösségi szolgálat jelenthet egy utat az aktívabb állampolgári lét felé, de kizárólag pozitív tanulói attitűd esetén. A pozitívabb attitűdök kialakítását segíthetik a szakszerű felkészítő és feldolgozó órák, valamint a motivált mentortanárok és fogadóintézményi koordinátorok. Úgy véljük, ez kutatásunk legfontosabb üzenete, és jövőbeni kutatási célunk tovább vizsgálni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek segíthetik a pozitív attitűdök kialakítását. Ezt kvalitatív vizsgálattal tervezzük vizsgálni, ahol a mentortanárok és

fogadószervezeti koordinátorok körében térképezzük fel a lehetséges megoldási javaslatokat. Addig is fontosnak tartjuk azt, hogy az oktatási intézmények nagyobb hangsúlyt fektessenek a felkészítő és a feldolgozó órák megszervezésére, a koordináló pedagógusok és a fogadószervezetek koordinátorainak felkészítésére, támogatására (pénzbeli vagy természetbeni támogatás, pl.: órakedvezmény). Az eredmények alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a felkészítő foglalkozásoknak még nagyobb hangsúlyt kell fektetniük a szociális érzékenyítésre, és a feldolgozó óráknak a reflexiók megvitatására. A bemutatott tanulási modellek rávilágítottak arra, hogy gyakran a megélt tapasztalatok prezentálása, a megfigyelések és a reflexiók számbavétele hozzásegíti a fiatalot ahhoz, hogy még inkább realizálódjanak és fontossá váljanak az egyes társadalmi problémák számára, valamint önvizsgálatra készítheti, melynek hatására cselekvésre invitálhatja az egyént. Javasoljuk a jövőben olyan koordinációs irodák kialakítását, ahol felkészült szakemberek nyújtanak

segítséget a pedagógusoknak, a fogadószervezetek alkalmazottainak és a diákoknak egyaránt.

Nyilvántartási szám: DEENK/283/2019.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Markos Valéria
Neptun kód: EYA49H
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10053986

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

1. Fényes, H., **Markos, V.**, Pusztai, G.: A civil aktivitás és a lemorzsolódási esély összefüggéseinek vizsgálata a felsőoktatási hallgatók körében.
In: Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban. Szerk.: Pusztai Gabriella, Szigeti Fruzsina, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 140-153, 2018.
2. Fényes, H., **Markos, V.**: Az intézményi környezet hatása az önkéntességre.
In: A felsőoktatás (hozzáadott) értéke : Közéletések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához. Szerk.: Pusztai Gabriella, Bocsi Veronika, Ceglédi Timea, Partium ; PPS ; Új Mandátum, Nagyvárad ; Budapest, 248-261, 2016, (Felsőoktatás - Társadalom ; 6.) ISBN: 9789631254471
3. **Markos, V.**: Az iskolai közösségi szolgálat iránti attitűdök a középiskolások körében.
In: Juvenilia VI. : debreceni bölcsész diákkörösök antológiája. Szerk.: Dobi Edit, Printart-Press Kft., Debrecen, 209-224, 2015, (Juvenilia, ISSN 1788-6848 ; 6.)

Idegen nyelvű hazai könyvrészletek (1)

4. Bodó, M., **Markos, V.**, Mézes, J., Sárosi, T., Szalóki, M.: School Community Service as perceived by students in grades 9 and 12.
In: School, Development, Equity. Ed.: by Anikó Fehérvári, Hungarian Institute for Educational Research and Development, Budapest, 53-64, 2018.

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (7)

5. Fényes, H., **Markos, V.**, Pusztai, G.: A felsőoktatási hallgatók civil aktivitása és a lemorzsolódási esélyük összefüggései.
Metszetek. 7 (3), 141-156, 2018. E-ISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2018/3/6>

6. Fényes, H., **Markos, V.**: A felsőoktatási hallgatók önkéntessége és a hallgatók családterveinek összefüggései.
Demográfia. 61 (4), 293-320, 2018. ISSN: 0011-8249.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21543/Dem.61.4.2>
7. **Markos, V.**: A fogadószervezetek koordinátorainak tapasztalatai az iskolai közösségi szolgálatról.
Iskolakultúra. 28 (3-4), 12-27, 2018. ISSN: 1215-5233.
8. **Markos, V.**: A felsőoktatási hallgatók önkéntességtípusai.
Educatio. 26 (1), 113-120, 2017. ISSN: 1216-3384.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.10>
9. Bodó, M., **Markos, V.**, Mézes, J., Sárosi, T., Szalóki, M.: Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében.
Új Pedagóg. Szle. 67 (9-10), 41-71, 2017. ISSN: 1215-1807.
10. **Markos, V.**: A nyíregyházi középiskolás diákok iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos tapasztalatainak vizsgálata.
Párbeszéd. 3 (4), 1-14, 2016. ISSN: 2416-0474.
11. **Markos, V.**: Közösségi szolgálat vagy önkéntesség?
Educatio. 25 (3), 444-450, 2016. ISSN: 1216-3384.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

12. **Markos, V.**: Az önkéntes és fizetett munkát végző hallgatók családi háttérének és munkaérték preferenciáinak vizsgálata.
PedActa. 8 (2), 1-16, 2018. ISSN: 2248-3527.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

13. Bocsi, V., Fényes, H., **Markos, V.**: Motives of volunteering and values of work among higher education students.
Citizenship, Social and Economics Education. 16 (2), 117-131, 2017. ISSN: 2047-1734.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/2047173417717061>
14. Engler, Á., Rusinné Fedor, A., **Markos, V.**: Vision and Plans of the Young People of Nyíregyháza about their Future: Visions of the Students Regarding the Labour Market.
Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 5 (2), 118-134, 2016. ISSN: 2409-952X.

Egyéb folyóiratközlemények (2)

15. **Markos, V.**: Fiatalok állampolgári elköteleződésének egyéni és kontextuális hatásai.
Educatio. 26 (1), 146-148, 2017. ISSN: 1216-3384.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.15>
16. **Markos, V.**: Az önkéntesség trendjeinek és motivációinak változása a felsőoktatásban.
Szocpolit. Szle. 1, 247-248, 2015. ISSN: 2416-1357.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (1)

17. Kovács, K., Ceglédi, T., Csók, C., Demeter-Karászi, Z., Dusa, Á. R., Fényes, H., Hrabéczy, A., Kocsis, Z., Kovács, K. E., **Markos, V.**, Szabó, B. É., Németh, D. K., Pally, K., Pusztai, G., Szigeti, F., Tóth, D. A., Váradi, J.: Lemorzsolódott hallgatók 2018. CHERD-H. 2019, Debrecen, 102 p., 2019. (Oktatókutatatók könyvtára ; 6.) ISBN: 9786156012005

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

18. Csók, C., Dusa, Á. R., Hrabéczy, A., Novák, I., Karászi, Z., Ludescher, G., **Markos, V.**, Németh, D. K.: A hallgatói lemorzsolódás és háttér tényezői egy kvalitatív kutatás tükrében.
In: Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban. Szerk.: Pusztai Gabriella, Szigeti Fruzsina, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 38-62, 2018. ISBN: 9789633187548
19. **Markos, V.**, Szoboszlai, K.: Személyes célok és reziliencia.
In: A társadalmi periférián élő gyermekek és fiatalok rizikómagatartásának háttere. Szerk.: Fábian Gergely, Szoboszlai Katalin, Hüse Lajos, Periféria Egyesület, Nyíregyháza, 187-198, 2017. ISBN: 9789631291506
20. Kovács, K. E., **Markos, V.**, Rábai, D., Szűcs, T.: Az oktatási intézmény szerepe a családon belüli válságok kezelésében egy kvalitatív vizsgálat tükrében.
In: Riport a családokról: A Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet kutatási. Szerk.: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet; L'Harmattan, Budapest, 479-499, 2016, (Kapocs könyvek, ISSN 1589-4096 ; 15.) ISBN: 9789634141938
21. **Markos, V.**: Egyetemisták a munka világában.
In: Campus-lét a Debreceni Egyetemen Ifjúságszociológiai tanulmányok. Szerk.: Fényes Hajnalka, Szabó Ildikó, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 109-132, 2014. ISBN: 9789633184592

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

22. **Markos, V.**, Tóth, A. D., Kocsis, I., Máthé, E., Juhász, C., Bácsné Bába, É., Fenyves, V.: A Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának Controlling és teljesítménymenedzsment szakirány kurzusainak értékelése.
Int. J. Eng. Manag. Sci. 2 (2), 100-107, 2017. EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2017.2.8>.
23. **Markos, V.**: A munkaerőpiacra való belépés módjai felsőfokú tanulmányok folytatása mellett.
Metszetek. 1 (2-3), 93-101, 2012. EISSN: 2063-6415.

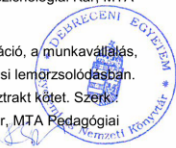

Egyéb folyóiratközlemények (3)

24. **Markos, V.:** Duguid, F., Mundel, K., & Schugurensky, D. (2017): Volunteer Work, Informal Learning and Social Action. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers.
Hung. Educ. Res. J. 8 (4), 120-122, 2018. ISSN: 2062-9605.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14413/HERJ/8/4/12>
25. **Markos, V.,** Kovács, K. E.: Hajnalka Fenyves (ed.) (2015). Volunteering and new type of volunteering among the higher education students.
Hung. Educ. Res. J. 6 (3), 135-138, 2016. ISSN: 2062-9605.
26. **Markos, V.:** Egyetemi élethelyzetek: a kortársi szocializáció dimenziói.
Iskolakultúra 23 (1), 120-124, 2013. ISSN: 1215-5233.

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (15)

27. Dusa, Á. R., Kocsis, Z., **Markos, V.:** A civil aktivitás, a hazai és a külföldi munkavállalás különböző megjelenési formái a lemorzsolódás folyamatában.
In: Prevenció, intervenció és kompenzáció, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 30, 2019.
28. **Markos, V.:** Az iskolai közösségi szolgálat során bekövetkezett tanulási formák vizsgálata.
In: Prevenció, intervenció és kompenzáció, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 110, 2019.
29. Fényes, H., **Markos, V.:** Önkéntesség és családtervek a felsőoktatási hallgatók körében.
In: Prevenció, intervenció és kompenzáció, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 30, 2019.
30. **Markos, V.,** Dusa, Á. R., Karászi, Z., Ludescher, G., Novák, I., Csók, C., Hrabéczy, A., Németh, D. K.: A hallgatói lemorzsolódást befolyásoló háttérfaktorok feltárása egy kvalitatív kutatás tükrében.
In: Oktatás, gazdaság, társadalom:HuCER 2018 : absztraktkötet, Magyar Nevelés-és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 53, 2018.
31. **Markos, V.:** A közösségi szolgálat szerepe a fiatalok civil aktivitásában.
In: Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések: absztrakt kötet. Szerk.: Fehérvári Anikó, Széll Krisztián, Misléy Helga, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest, 263, 2018.
32. **Markos, V.,** Karászi, Z., Szabó, B. É., Tóth, D. A., Novák, I.: A pályorientáció, a munkavállalás, a társas kapcsolatok és az egészségmagatartás szerepe a felsőoktatási lemorzsolódásban.
In: Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések: absztrakt kötet. Szerk.: Fehérvári Anikó, Széll Krisztián, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest, 490, 2018. ISBN: 9789634890515
33. **Markos, V.:** Az iskolai közösségi szolgálat szerepe a civil szervezetekben.
In: Oktatás, gazdaság, társadalom:HuCER 2018 : absztraktkötet, Magyar Nevelés-és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 144, 2018. ISBN: 9786155657047

34. Pusztai, G., Kovács, K., **Markos, V.**: Lemorzsolódott és perzisztens hallgatók összehasonlítása.
In: Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések: absztrakt kötet. Szerk.:
Fehérvári Anikó, Széll Krisztián, Misley Helga, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, MTA
Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest, 162, 2018. ISBN: 9789634890515
35. **Markos, V.**: Az iskolai közösségi szolgálatot végzett diákok attitűdjének vizsgálata Szabolcs-
Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében.
In: Innováció, kutatás, pedagógusok, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete,
Budapest, 138, 2017.
36. Ceglédi, T., Csokai, A., **Markos, V.**: Új irányok az iskolai életminőség kutatásában. a QSL
kapcsolata a felzárkóztatással, az iskolai közösségi szolgálattal és a rezilienciával.
In: XVII. Országos Neveléstudományi Konferencia : program és absztrakt kötet. Szerk.:
Kerülő Judit, Jenei Teréz, Gyarmati Imre, Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, 124, 2017.
ISBN: 9789635088638
37. **Markos, V.**: A felsőoktatási hallgatók önkéntességének motivációs típusai.
In: A tanulás új útjai : HUCER 2016 Absztrakt kötet, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók
Egyesülete, Budapest, 111, 2016. ISBN: 9786155657009
38. Engler, Á., **Markos, V.**: A tanulói előmenetel és a családi háttér összefüggései.
In: A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése. Szerk.: Zsolnai Anikó, Kasik
László, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság; SZTE Neveléstudományi Intézet, Szeged,
60, 2016.
39. **Markos, V.**: Az iskolai közösségi szolgálatot végzett diákok attitűdjének vizsgálata Nyíregyháza
középsiskolaiban.
In: A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése / szerk Zsolnai Anikó, Kasik László,
MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság; SZTE Neveléstudományi Intézet, Szeged, 141,
2016. ISBN: 9789633065136
40. **Markos, V.**: Az önkéntes és fizetett munkát végző felsőoktatási hallgatók társadalmi háttérének
jellemzői.
In: A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése. Szerk.: Zsolnai Anikó, Kasik
László, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság; SZTE Neveléstudományi Intézet, Szeged,
161, 2016. ISBN: 9789633065136
41. **Markos, V.**: Egyetemista lét és munkaerő-piaci szocializáció.
In: XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciója, A
szekcióba benyújtott pályamunkák összefoglalói. Szerk.: Molnár Gábor, Györfi Veronika,
Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár, 311, 2013. ISBN: 9789639821590

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**

H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Idegen nyelvű absztrakt kiadványok (1)

42. Fényes, H., Bocsi, V., **Markos, V.**: Motives of volunteering and values of work among higher education students.

In: Innováció, kutatás, pedagógusok, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete, Budapest, 64, 2017.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2019.07.05.

